

# ALKOTÓMŰHELY

HAJDÓK JÁNOS

## MAI JUGOSZLÁV SZOBRÁSZAT BUDAPESTEN

Múlt év decemberében a belgrádi alkotók kiállítását láthattuk Magyarország fővárosában, az idén pedig, január 20-tól február 20-ig a fenti címmel újra jelentkezett Jugoszlávia népes képzőművészeti gárdája a Szépművészeti Múzeum két földszinti kamaratermében. A sok nyelvű országból ezúttal a Zágrábi Városi Galéria és az ugyancsak Zágrábi Modern Művészeti Galéria vállalta a rendezést a Szépművészeti Múzeum igazgatóságával együtt. A kiállítás a jugoszláv—magyar kulturális munkaterv egyik hivatalos és fontos állomásának tekinthető. Az izléses 32 oldalas katalógus anyagát Božo Bek előszavával (fordította dr. Horváth Józsefné) a jugoszláv fél bocsátotta rendelkezésre, szerkesztette Csernitzky Mária.

A szoborkiállítás méltó folytatója a néhány évvel ezelőtt ugyancsak a Szépművészeti Múzeumban rendezett, jórészt horvátországi és szlovéniai anyagot felölelő grafikai tárlatnak. A 32 kiállító közül heten nem először jelentkeztek Budapesten. Epedig a bajmoki születésű *Ana Bešlić*, a szabadkai származású *Janez Boljka* (I. biennálé); rajtuk kívül *Kosta Angeli Radovani*, *Boško Kučanski* (II. biennálé), *France Rotar* (I. biennálé), *Aleksandar Srnc* (III. biennálé) és *Koloman Novak* (Biennálé 75).

E rövid beszámolóban nem vállalkozhatunk egy-egy mű részletes elemzésére, sem a kiállított 85 mű fejlődéstörténeti állomásának ábrázolására vagy a jugoszláviai összművészetbe illeszkedő szerepének kijelölésére. Csupán arra a kérdésre szeretnénk válaszolni, mit nyújtott, mit nyújthatott ez a szoboregyüttes egy-egy „budapesti szemmel” néző tárlatlátogatónak.

Elsősorban a merész kísérletezés megcsodálását. Magyarországon még inkább csak az első lépéseket próbálgató kezdeményeknek lehetünk tanúi, ami a nem hagyományos anyagot illeti. Legutóbb pl. a Műcsarnokban kiállító Hajnal Gabriellától láttunk kötelekből, vasakból, hálóból szerkesztett kompozíciókat, a közönség nagy része ezt a csekély életműtöredéket is meglehetősen finnyásan vette tudomásul. Itt és most a jugoszlávok, dacolva az Európa-szerte évezredekben át szokásos anyagokkal, vagy rájuk inkább kivételesen tekintve, szinte tüntetően fahasábokban, vastag kenderkötelekben, műanyagokban, gumiban, üvegben gondolkodnak. Az Ilyés Gyula által találóan „mozgó világ”-nak nevezett széles perspektíva betört az alkotók képzeletébe, az új anyagokban megbúvó jelek értelmezésére, s az új ösztönzésekre új érzékenységgel válaszolnak. S ha nem is olyan vakmerőséggel, mint a franciák, olaszok, dánok és németek jelentős hányada, mégis számunkra mindenképpen újszerűnek ható módon közelítik meg a szabad formák megteremtésével s bármely anyag felhasználásával a valóságot. Hogy mennyi ebben az Arany János megfogalmazta „égi más”, az csupán attól függ, milyen hőfokon tudja átélni a szobrász emberként — s nem a rutin és a megdöbbentő szándék ügyeskedő alkalmazásával — környezetét, közelebbi s távolabbi hazáját meg saját sorsának gondjait és örömeit. Átélni s aztán formába önteni.

Ezt az összetett élményvilágot leginkább három műben fedezhetjük föl. Elsőként a Múzeum előcsarnokában álló *Fényt árasztó alakzatokon*,

a racionalista tendencia képviselőjének Vojin Bakićnak a művén (1968). A két síkban elhelyezett sárgaréz fénytányérok azonnal meglepik a kiállítás felé közeledőt, hívogatják a szemlélődésre, ajánlják az önmagunkba tekintést, a termékeny csöndet s a belőle sugárzó derűt, a csillagrendekkel rokon erő és szépség összhangját. A másik a katalógus címlapját is díszítő Boško Kućanski-mű, a *Forrás*. Valóban — Bek szavával — „asszociatív-szimbolikus” alkotás, eredeti ösztönzése a való világból van ugyan, de ha a kompozíció címe nem lenne jelölve, nehéz lenne azonnal tárgyi jelentését megtalálni. A „forrás” sziklából, azaz egymásba rótt vasok és be-bevéssett fagerendákból áll, a felszökellő vizet egymás mellé és fölé dudorodó, dúsan fonott kötélcsomók ábrázolják. Az ilyen szempontból harmadik, meglepetéssel szolgáló művész a belgrádi születésű Oto Logo. Három kiállított műve közül kettő is hosszas megállásra készíti a látogatót: a *Vitorlák II.* (1972) és a *Kagyló III.* (1973). Az előbbi alumíniumból készült, de a gyanútlan látogató fának és aranszínű fémnek látja, az utóbbi festett bronzból van. Logo, kilenc nemzetközi díj birtokosa, nem dolgozik aprólékosan, mentes a részletezés-től, egyszerű geometriai formákba sűríti a tengerpartról hozott élményeit.

Az összetett élményvilágon belül az foglalkoztatja leginkább a mai szemlélőt, mennyiben tud az alkotó a szocializmus rendszerén belül a humanista ember igényeire és kérdéseire felelni. Az esetleges válaszokhoz igen érzékeny fül szükséges, ez azonban a magas kultúrájú budapestieknél eleve föltételezhető. Ismét három alkotó műhelyébe nyitunk be, szellemi kíváncsisággal a szoborművekbe rejtett üzenetekre. Jó, hogy műhelyt emlegettünk, mert éppen Venija Vućinić-Turinski fából készült térkompozíciója, a *Kalabak* (1969) előtt állunk. A Belgrád tulajdonát képező „bak” csak elemeit tartalmazza közszerűpadnak, gyalunak, keréknek, számszámlábatznak, ám harmóniája egybefogja a többfelé szállni kész képzéletet, s a harmóniában egyhamar megszületik a fizikai meg bármely ésszerű munka szépsége és megdicsőülése. Maga a fizikai munkás egyetlen, de számunkra meglepő ábrázolással szerepel: a zágrábi származású Stanko Jančić *Várakozás* (1974—75) c. természetes nagyságú, polieszterből készült ülőszobrával. A realista stílusban megfogalmazott mű itt most a kövezen, újságpapíron hever, nyilvános és végleges helye feltehetően emelvényen van. Szinte belebotlik a járókelő. A harmadik alkotás is korunkhoz akar szólni. A robotoló rohanásnak is, a megdicsőült munkának is szüksége van a Huizinga emlegette homo ludens kézfogására. A „játék” azonban — a humanizmus ihlette játék — nem öncélú, nem is elfordulás a közösségtől, hanem ellenkezőleg: közösségienyes. Ezt figyelhetjük meg a kotori származású Vasko Lipovac *Tekező* (1976) c., félméternél alig nagyobb fémművén. Egyfigurás mű, a tekegolyók alkotják a szobor fejét és nyakát, törzsét pedig kuglibaba. A lelemény játék és játszó azonosulását tükrözti, azt a szellemi otiumot, amelyre a klasszikus latin (tehát pannoniai is) ókortól mindig tanítanak a filozófusok és az alkotó művészek.

A művelt szemlélő természetesen nemcsak a jelen gondjaihoz és törekvéseihez kötődik, hanem a beláthatatlan jövőhöz is. Ady Endre szállóigéjével: „Szomjazok valami örököt.” Hogy azonban nyitottsága a jövő felé támpontot nyerjen a művekben, maguk a művekbe testesült álmok és szándékok kell hogy sugallják ezt a végtelenbe vesző utat. A Gangl s főleg I. Meštrović szoborremekei nemcsak a századfordulónak vagy a XX. sz. első felének készültek, klasszikus műveik túlélnek éveket és évszázadokat. Ha ilyen szemszögből nézem ezt a tárlatot, kétségeim támadnak ugyan, de minthogy senki sem próféta közülünk, igyekszem azokra a művekre figyelni, amelyekben az alkotó olyan alkotói átforrósultságát fedezhetem föl, mint amiről már szóltam. Keresem most az idő panteonjában álló, de az időtlenség hordozására várakozó alkotásokat. Babić aranszínben tündöklő *Alakzatain* és Kućanski *Forrásán* kívül ezt a kutatásomat, sőt sejtésemet más művek is megerősíteni látszanak. Például a strukturalista Dušan Džamonja „szobraira” gondolkok. A köznév ebben az esetben tulajdonnév is egyben. Ilyen pl. a vasból kovácsolt *Fémszobor 20* (1964) című. Három középnyagúságú, álló

emberformát idéző, masszív alak, kört alkotnak (táncolnak?), csak kezükkel kapcsolódnak egymáshoz. A mű Zágráb tulajdona. Am aki a természet vegetációjában szeret inkább gondolkodni, fölfoghatja nyesett cserjék csoportjának is, amint a köztük levő virágágyat védelmezik. A több irányban értelmezhető, de a tudat mélyén egy gyökerű szimbolista alkotás, abban leli legfőbb közösségszolgáló erejét, hogy — miként az ilyen lírai költészet az olvasót — meggondolkoztatja a nézőt, s ezáltal maga a műélvező is teremtő társa lesz az alkotónak.

Josip Diminić művei is új utak keresésére s részben már megtalálására utalnak. Már maga a témaválasztás, a konkrét eseményből az absztrakcióba történő fölszállás (*Édes fáradtság, Rézsutas történet, Érintkezések*) s a hozzá rimelő kivitelezés megint a szemlélet hívatgatja töprengésre, önmagával való szembesítésre és — úgy lehet — önbírálatra. Első látásra ugyan meghökkenünk, különösen a középső, 1973-ban alkotott mű láttán. A *Történet* a nemek egyesülésének, éppen a coitusnak biológiailag hiteles perceit idézi; ezt látszik tükrözni a két egymáshoz illeszkedő s a közékjük szorosan tapadó merev rostüveg. A szemérem, sőt a gyöngédség nem idegen a középnyagosságú műtől. Ezenfelül, ha emberteremtés félelős pillanatára gondolunk, bizonyos áhítat is vegyül a szemléletbe, eszünkbe idézve az ősi latin mondást: castis omnia casta (a tisztáknak minden tiszta). A régebben széltében uralkodó prudéria s a napjainkban Nyugatról betört pornográf művészkedés között és fölött a Diminić jelölte út tűnik járhatónak ezen a síkos tájon. Még végig nem jártunk mindenestre.

A jugoszláv szobrászat arculata igen összetett. A megfigyeltnél nyilván jóval gazdagabb már csupán minőség — a stílusjegyek és irányzatok — szempontjából is. Ez a kiállítás bizonyára elhatárolt szempontok alapján sorakoztatott fel műveket. Nem nehéz fölfedezni az egyik főbb szempontot. A tárlat meggyőzően dokumentálja, hogy e művek kifejeznek valami tiltakozást a szokványos ellen, s létrehozóik „ellene szegülnek mindannak, ami konvencionális” (B. Bek). Ez a kiállítás hivatva van nemcsak a magyarországi szobrászoknak újabb ösztönzést és útkeresést nyújtani, hanem a főváros és környéke múzeumlátogatóit is informálni, ízlésüket fejleszteni s a baráti Jugoszlávia iránti érdeklődést erősíteni.

Az érdeklődés bizonyára fokozódnék, ha még sűrűbben s még több művel jutnának szóhoz a jugoszláviai képzőművészek — köztük első sorban a Vajdaság alkotói — Magyarország szívében s vidéki „tagjaiban”, a szintén magas kultúrájú városokban.